

תליית רש"י ל'אין ביאתה ביאה' בכך ש'בתוליה חוזרים'

תנן בכתובות (יא.): הגדול שבא על הקטנה [- פחות מבת ג' שנים], וקטן [- פחות מבן תשע] שבא על הגדולה, ומוכת עץ [- שנתקע לה עץ באותו מקום], כתובתן מאתים. וחכמים אומרים, מוכת עץ כתובתה מנה.

ופירש רש"י: פחותה מבת שלש, שאין ביאתה ביאה, שהרי בתוליה חוזרין. וקטן, פחות מבן תשע, שאמרו חכמים אין ביאתו ביאה, ובא על הגדולה, ע"כ.

והנה לגבי קטן פירש רש"י כפשוטו שחכמים קבעו זמן בן תשע שנים, שפחות מכאן אין ביאתו ביאה. אמנם לגבי קטנה, הוסיף רש"י מלבד שהיא פחותה מבת שלש שאין ביאתה ביאה: שהרי בתוליה חוזרין.

הערות האחרונים בדקדוק דברי רש"י ובחילוק דבריו מהמובא בגמרא

על דברי רש"י אלו עמדו אחרונים מכמה פנים: א' מדוע הוצרך רש"י לגבי קטנה להוסיף שבתוליה חוזרין, הלא בלאו הכי כשם שבקטן פחות מבן ט' שנים אף בלא טעם זה כתב רש"י ש'אין ביאתו ביאה', וביאור הדבר שקבעו חכמים שיעור שפחות ממנו ביאת הקטן אינה ביאה. כמו כן יוכל היה רש"י לפרש גם בקטנה, שכיון שהיא פחות מג' שנים אין ביאתה ביאה, כשיעור בעלמא, ומדוע הוצרך רש"י להוסיף 'שהרי בתוליה חוזרין'.

והנה הגמרא (יא:) מביאה את דברי המשנה בנדה (מד:) שגדול הבא על הקטנה הרי הוא כנותן אצבע בעין, ופירש רש"י: מה הדמעה היוצאת ע"י אצבע באה אחרת תחתיה, אף בתולין של פחות מכן חוזרין אחרים תחתיהם, ע"כ, ומקור דבריו בגמרא בנדה (מה.): מה עין מדמעת וחוזרת ומדמעת, אף בתולין מיזל אזלי ואתו.

אך מכל מקום אין בכך יישוב לדברי רש"י הנזכרים, שהרי הגמרא מביאה זאת בנוגע למחלוקת האמוראים אם קטן הבא על הגדולה עשאה מוכת עץ, ומביאה הגמרא את ביאורו של רבא בדברי המשנה, המחלק בין הדין הראשון במשנה - גדול הבא על הקטנה - ששם אינה מוכת עץ, ובין הדין השני במשנה - קטן הבא על הגדולה - ששם עשאה מוכת עץ. ועל כך מביאה הגמרא את דברי המשנה שביאת קטנה הרי היא כנותן אצבע בעין, כי באה הגמרא לבאר מדוע אין נעשית בביאה זו כמוכת עץ, כיון שבתוליה חוזרין. משא"כ רש"י בא לבאר מה ש'אין ביאתה ביאה' - ולזה לכאורה לא היה צריך להוסיף 'שהרי בתוליה חוזרין', כי בגמרא לא מבואר כלל שחזרת הבתולין היא הטעם לכך ש'אין ביאתה ביאה'.

ב' בברכת אברהם העיר על דברי רש"י, שלכאורה איזו נתינת טעם היא זו שכיון שבתוליה חוזרים לכך אין ביאתה ביאה, הלא גם ביאה שלא כדרכה היא ביאה, וכן העראה, וע"כ שלעיקר מציאות הביאה כלל אין צריך שיפגע בבתוליה, ובעל כרחך שזהו שיעור של בת ג' שפחות מכך אין הביאה חשובה ביאה. וכדרך שפחות מבן ט' אע"פ שבתוליה נושרין אפילו הכי לא הוי ביאה. והניח בצ"ע.

ג' עוד העירו אחרונים מדברי הגמרא בנדה (מה.) שם איתא: ראה [- רבי עקיבא] התלמידים מסתכלים זה בזה, אמר להם, למה הדבר קשה בעיניכם - כשם שכל התורה הלכה למשה מסיני, כך פחותה מבת שלש שנים כשרה לכהונה הלכה למשה מסיני, ע"כ. ואם כן מבואר בגמרא להדיא ששיעור ג' שנים הרי הוא ממש כשיעור ט' שנים, שהוא שיעור בעלמא, ומה הוצרך רש"י להוסיף שהטעם שאין ביאתה ביאה הוא משום 'שהרי בתוליה חוזרין', וגם מנין לרש"י דבר זה.

חידוש המנחת חינוך שבבן נח נהרג על פחות מבן ט' ועל פחותה מבת ג'

ד' במנחת חינוך (מצוה קצ סק"ח) הביא "חילוק גדול בענין העריות בין ישראל בן נח", וזאת בהקדם המבואר בתשובת הרא"ש (ריש כלל טז הו"ד בתוספות חדשים אבות פ"ה מכ"א) שכל שיעורי הגיל כמו בן שלש עשה נעשה בר מצוה ותינוקת בת שתיים עשרה, ובת שלש ובן תשע לביאה - כולם בכלל השיעורים שהם הלכה למשה מסיני. ואם כן, לפי מה שבמבואר ברמב"ם (מלכים פ"ט ה"ט) שאבר מן החי חייב בן נח בכל שהוא, ועוד כתב שם (ה"י) שאף על גזל חייב בכל שהו, לפי שהשיעורים לישראל נאמרו ולא לבני נח.

על פי הקדמה זו מחדש המנחת חינוך, שהוא הדין גם לענין קטן וקטנה בעריות, אם יבוא קטן בן נח על אמו, או על שער עריות, והוא פחות מבן ט' שנים. וכן אם יבוא גדול על פחות מבת ג' שנים - כל שאחד מהם גדול, הרי הם נהרגים, ואפילו אינו גדול בן שלש עשרה שנים - שהרי אף שיעור שלש עשרה שנים הוא הלכה למשה מסיני ושייך רק בישראל, וכל שהוא גדול לפי אומדן דעתו - נהרג.

ועל פי זה ביאר המנחת חינוך את דברי הרמב"ם (שם ה"ו) לגבי משכב זכור, שכתב שבן נח נהרג על הזכור אפילו קטן. ודקדק הכסף משנה מדבריו שאפילו על פחות מבן תשע שנים נהרג, וחילוק הוא בדין זה מישראל, והניח בצ"ע מאין יצא לרמב"ם דין זה. אמנם, מסיק המנ"ח, כי לפי דבריו פשוט מקור הרמב"ם, כי כל השיעורים הללו אינם ענין לבן נח. [ומ"מ מעיר המנ"ח מדוע הרמב"ם העמיד דבריו דוקא על משכב זכור ולא על פחות מבן תשע ופחות במת שלש].

והעירו האחרונים [ראה שיעורים במסכת כתובות, פתח השער ועוד] שמכל דברי המנחת חינוך

ביאה

בבת

פחות

מג' שנים

יום ראשון יח תמוז

כתובות דף יא

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

נראה ברור ששיעור בת ג' שנים כמוהו כשיעור בן ט' שנים - והוא שיעור השייך בישראל דוקא, ולא בבן נח. ואם כן לכאורה מבואר להדיא שאינו תלוי כלל בהשרת בתולין, וצ"ב מדברי רש"י הנזכרים, אשר משמע מלשונו שהמציאות ש'בתוליה חוזרין' היא סיבה לכך ש'אין ביאתה ביאה'.

מהלך האחרונים שגדר ההלמ"ס הוא שהבועל מי שבתוליה חוזרים אין ביאתה ביאה

וביארנו בזה האחרונים שבהלכה למשה מסיני לא נאמר שהפחותה מבת שלש אין ביאתה ביאה, אלא נאמר בהלכה שבישראל כשבועל את מי שבתוליה חוזרין אין ביאתה ביאה, ואמנם שיעור הזמן שאין בתוליה חוזרין הוא מג' שנים. ולכן בישראל כל שהיא פחות מג' שנים אין ביאתה ביאה, משא"כ בעכו"ם שלא נאמרה הלכה זו חייב בה גם פחות מבן ט' או בפחות מבת ג'.

ואמנם לכאורה אכתי לא הועילו לבאר מנין לרש"י דבר זה, וגם צ"ב מדוע יתלה הא ד'אין ביאתה ביאה' בדבר שאין לו שייכות לעיקר שם הביאה, כמו שהעיר הברכת אברהם ש'שם ביאה' מצאנו גם באופנים שאין כלל השרת בתולים. וביותר שבלשון רש"י משמע שהוא נתינת טעם 'שהרי בתוליה חוזרין', ואילו לדברי הפתח הסוגיא עיקר חסר מן הספר, כי עיקר הטעם שאין ביאתה ביאה הוא שום ההלכה למשה מסיני, רק שיש גדר בהללמ"ס שיחזרו בתוליה, וצ"ע.

על דקדוק נוסף בדברי רש"י, עמד רבי דוד הקשר זצ"ל בספרו שירת דוד.דהנה לקמן (כט.) על דין המשנה: אלו נעורות שיש להן קנס... הבא על הגיורת ועל השבויה ועל השפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד, כתב רש"י: דפחזקת בתולה היא שאפילו נבעלה בשביה בתוליה חוזרים, ע"כ. והעיר הגרד"ה, מדוע השמיט רש"י הא ד'אין ביאתה ביאה' והזכיר רק המציאות שבתוליה חוזרים.

ביאור רבי דוד הקשר בחילוק בדין דברי רש"י לענין כתובה ובין דבריו לענין קנס

וביאר באופן פשוט, שהרי המשנה שם עוסקת בדין קנס, והקנס תלוי בבתולים, שהרי נבעלה שלא כדרכה ואחר כך נאנסה - חייב המאנס בקנס כיון שעדיין יש לה בתולים. ולכן לא הזכיר רש"י כלל את גדר הביאה של קטנה ש'אין ביאתה ביאה', והזכיר רק את עצם הדבר שבתוליה חוזרים והרי היא בתולה שחייבים קנס על אונסה. משא"כ בסוגייתנו העוסקת בדין כתובה - הרי באשה שנבעלה שלא כדרכה לא מבואר שיש לה כתובה מאתיים - ואפשר לומר שאכן אין כתובתה מאתיים, והיינו שאע"פ שעדיין יש לה בתולים מכל מקום לענין כתובה אינה חשובה בתולה אלא בעולה - ולכן הוצרך רש"י להוסיף שלא די בכך שבתוליה חוזרים אלא צריך אף לכך שבהגדרתה 'אין ביאתה ביאה'. ואמנם הניח בקושיא את מה שנראה כנתינת טעם לכך שאין ביאתה ביאה משום שבתוליה חוזרים, ו"איזה טעם הוא זה שמשום שבתוליה חוזרים אין הביאה ביאה", והניח בצ"ע.

דימוי התוספות בין כתובה לקנס ולימוד ההפלאה לחייב כתובה בלא השיר בתוליה

ואמנם מה שכתב הגר"ד הקשר בדעת רש"י לחלק בין דין כתובה לדין קנס, שכתובה אינה תלויה בבתולים וכל שנבעלה שלא כדרכה קודם לכן, אף שיש לה בתולים אין לה כתובה מאתיים. הנה התוספות בכתובות (לט: ד"ה טעמא) כתבו להדיא שיש לה כתובה אפילו אם בא עליה שלא כדרכה קודם לכן כיון שבתולה גמורה היא, והביאו ראיה לדבריהם מכך שיש לה קנס. ומבואר שהם דימו דין קנס לדין כתובה. ואמנם בדעת רש"י עדיין אפשר לחלק כך.

ובהפלאה (כתובות יא:): דקדק מדברי התוספות שם שאם בא גדול על אשה ולא השיר בתוליה, כגון שהערה בה, תהיה כתובתה מאתיים - שהרי בסנהדרין (עג:): כתבו התוספות בשם הירושלמי, שאם הערו בה עשרה בני אדם יש לה קנס, וכיון שמבואר בתוספות שדין כתובה ודין קנסה שווים זה לזה - הרי הוא הדין לעינן כתובה כל זמן שלא אבדה בתוליה כתובתה מאתיים. ואמנם כבר נתבאר בדברי הגר"ד הקשר לחלק בדעת רש"י בין דין קנס לדין כתובה, ושפיר יש לומר בדעת רש"י שלאיבוד כתובה סגי באחד משנים, או שתהיה בעולה או שתאבד בתוליה.

הערת המשאת המלך מדוע לא נחלקו רב ושמואל בפחות מבת ג' אם ביאתה פוגמתה

והנה בהמשך הסוגיא בכתובות שם (יא:): נחלקו רב ושמואל בביאת קטן אם עשאה מוכת עץ או לא. ונחלקו רש"י ותוספות אם מדובר באופן שהשיר בתוליה או לא. ודקדק בספר משאת המלך (כתובות אות נט) שמדברי שניהם למדנו שאין ענין מוכת עץ לעצם השרת הבתולים. כי אם לא השיר בתוליה מה דימתה הגמרא דינו למוכת עץ, וע"כ שמוכת עץ אינו מחמת השרת הבתולים. ואף אם מדובר באופן שהשיר בתוליה, הרי מבואר בגמרא שלדעת שמואל אין מוכת עץ בבשה, ואם מוכת עץ הוא מכח השרת הבתולים מה מקום יש לחלק בין מוכת עץ למוכת בשר. וע"כ מבואר שהנידון הוא בעצם ה'שם ביאה', שנחלקו האמוראים אם לביאת קטן יש 'שם ביאה' כל'מוכת עץ'.

ולפי זה העיר הגרש"מ דיסקין זצ"ל למה נחלקו רב ושמואל רק לענין ביאת פחות מבן ט' ולא לענין פחותה מבת ג', ואף שבתוליה חוזרים, הלא הוברר שאין הנידון תלוי בבתוליה אלא ב'שם ביאה' שבה, ואף בפחות מבת ג' יש לדון אם לבאיתה יש חשיבות לפוגמה.

ומכח הערה זו מייסד המשאת המלך שפחותה מבת שלש מה שבתוליה חוזרין אינו ענין רק להשרת הבתולים, אלא יש בזה די כדי למעט גם השם ביאה ופגימה שבה. וזה הביאור במה שהוסיף רש"י וכתב 'שאין ביאתה ביאה שהרי בתוליה חוזרין', והערנו מה מקור דברי רש"י - אמנם להנ"ל מבואר היטב שכן רש"י ראה בסוגיית הגמרא שלא נחלקו רב ושמואל בדין קטנה מבת ג', ועל כרחך צריך לומר שחזרת בתוליה גורמים שגם ה'שם ביאה' שלה פחות יותר - ועל כרחך שגדר ההלכה למשה מסיני היה ש'אין ביאתה ביאה' כיון ש'בתוליה חוזרים'.

"דקדק

בספר

משאת

המלך למה

נחלקו רב

ושמואל רק

לענין ביאת

פחות מבן

ט' ולא לענין

פחותה מבת

ג', שאף

שבתוליה

חוזרים, הלא

הוברר שאין

הנידון תלוי

בבתולים

אלא ב'שם

ביאה"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

תודה רבה!